

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

Допущено до захисту
Завідувач кафедри ЗЕТ та ЕП
д.е.н., професор
Уперенко М.О.
“ ___ ” _____ 20__ р.

ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 6.030501 «Економічна теорія»

за темою:
ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Виконавець
студентка 4 курсу факультету економіки
та управління підприємництвом
Самойленко Марина Сергіївна ___

Науковий керівник
к.е.н., доцент
Бакланова Олена Григорівна ___

Одеса 2017

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	5
1.1 Сутність економічного зростання.....	5
1.2 Економічне зростання в творах меркантилістів і класичної школи.....	8
1.3 Погляди німецької історичної школи на проблему економічного зростання...	14
Висновок до 1 розділу	19
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	21
2.1 Кейнсіанська теорія економічного зростання.....	21
2.2 Неокласична теорія економічного зростання.....	28
2.3 Альтернативні теорії економічного зростання.....	35
Висновок до 2 розділу	40
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ	44
3.1 Економічний розвиток України у складі Радянського Союзу.....	44
3.2 Динаміка та особливості економічного зростання України в період незалежності.....	53
3.3 Проблеми і перспективи економічного зростання в Україні.....	61
Висновок до 3 розділу	66
ВИСНОВКИ	68
Список використаних джерел	75
Додатки.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. Фундаментальною проблемою, яка виникає при оцінці ефективності та результативності економічної системи будь-якої країни є проблема економічного зростання. Динаміка і особливості економічного зростання дають змогу судити про розвиток національних економік країн та про рівень життя їх населення. Таким чином, економічне зростання є головною ознакою розвитку і добробуту будь-якої країни. Воно є однією з основних макроекономічних цілей країни, досягнення якої зумовлене необхідністю випереджаючого зростання національного доходу порівняно зі зростанням чисельності населення для підвищення рівня життя в країні. Особливо актуальна проблема підвищення темпів економічного зростання в сучасній Україні, адже економіка, що зростає, здатна повніше задовольняти потреби людей і ефективніше розв'язувати соціально-економічні проблеми.

Проблеми економічного зростання головним чином постали перед людством у ХХ столітті, але і раніше спостерігалися спроби пошуку шляхів підвищення багатства в країні. Уперше про економічне зростання заговорили меркантилісти, а більш-менш предметно цю проблему поставили класики. Пізніше отримали свій розвиток кейнсіанські і неокласичні теорії економічного зростання.

Теорії економічного зростання аналізують чинники і процеси, що забезпечують його динаміку і стабільність, шляхи досягнення оптимального співвідношення виробництва, нагромадження і споживання та певні особливості відтворення.

Проблемі економічного зростання присвячені праці таких відомих вчених, як А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж. Ст. Міль, К.Маркс, А. Мюллер, Ф. Ліст, Б. Гільдебранд, В. Рошер, М. Вебер, В. Зомбарт, Дж. М. Кейнс, Р. Харрод та Е. Домар, Р. Солоу, П. Ромер, Р. Лукас, У. Росту та інших.

Мета даної роботи полягає в тому, щоб проаналізувати розвиток теорій економічного зростання в економічній науці; визначити проблеми і перспективи економічного зростання в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- визначити сутність економічного зростання;
- дослідити докейнсіанський період у розвитку теорій економічного зростання;
- проаналізувати кейнсіанську та неокласичну теорії економічного зростання;
- розглянути альтернативні теорії економічного зростання;
- висунути власну гіпотезу щодо моделі економічного зростання України;
- охарактеризувати економічний розвиток України у складі Радянського Союзу;
- розглянути динаміку і особливості економічного зростання незалежної України;
- визначити проблеми і перспективи економічного зростання в Україні.

Об'єктом дослідження в випускній роботі є економічне зростання в системі економічних відносин.

Предметом дослідження в випускній роботі виступають основні напрямки розвитку теорій економічного зростання та їх практичне застосування.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод, як загальний спосіб наукового пізнання соціально-економічних явищ та процесів. Також використовувались такі методи дослідження, як методи індукції і дедукції, економічно-статистичні методи збору і обробки інформації, наукової абстракції та методи поєднання історичного і логічного.

Структура роботи. Випускна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Інформаційною базою випускної роботи стали праці вчених-економістів, які досліджували проблеми економічного зростання, матеріали науково-практичних конференцій, монографічна й періодична наукова література, офіційно опублікована статистична інформація державної служби статистики України.

Наукова новизна полягає в комплексному аналізі розвитку теорії економічного зростання та висуненні власної гіпотези щодо моделі економічного зростання України.

Практичне застосування. За результатами дослідження опубліковано статтю в науковому студентському віснику ФЕУП.

ВИСНОВКИ

Економічне зростання – це найважливіша категорія економічної теорії, яка відображає зміни у національній економіці, які визначаються розширенням масштабів виробництва національного продукту і підвищенням загального рівня добробуту нації. Завдяки цьому економічне зростання є важливою економічною метою кожної країни.

Теорії економічного зростання аналізують чинники і процеси, що забезпечують його динаміку і стабільність, шляхи досягнення оптимального співвідношення виробництва, нагромадження і споживання та певні особливості відтворення.

Проблеми економічного зростання привертали увагу економістів ще з часів меркантилізму. Але, оскільки їхні дослідження не виходили за межі аналізу торгового капіталу, говорити про внесок в розуміння джерел та чинників економічного зростання в той період ще не можна. Вперше про створення національного багатства у вигляді матеріальних активів заговорили представники класичного напрямку.

Представники класичної школи постаралися відповісти на питання, що є джерелом багатства (земля) та мірилом праці. Було продемонстровано взаємопов'язаність основних факторів виробництва та окреслено проблеми, які стосувалися проблеми підвищення багатства в країні.

В. Петті, П. Буагільбер та Р. Кантильон в своїх працях зазначили, що первинним фактором, який бере участь у виробництві продукції та створенні багатства, є земля. Так, Р. Кантильон у "Нарисі про природу торгівлі взагалі" вказав, що саме вона "є тим капіталом, якому всі жителі держави зобов'язані своїм існуванням і своїм багатством".

А. Сміт та Д. Рікардо наполягають на тому, що першоджерелом багатства є праця. Передумовою збільшення багатства служить зростання її продуктивності. В своїй роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» А. Сміт стверджував, що вирішальним фактором зростання багатства й «загального добробуту» є поділ праці, який веде до «величезного збільшення продуктивності всіх різнобічних занять і мистецтв». Також, А. Сміт вважав нагромадження капіталу вирішальним

чинником економічного прогресу. Він доводив, що нагромадження – ключ до багатства нації.

У розумінні Дж. Ст. Мілля та К. Маркса змінними економічного зростання були заощадження і безперервне накопичення капіталу, а двигуном його прискорення – технологічний прогрес у вигляді автоматизації виробництва й поділу праці.

Німецька історична школа трохи інакше дивиться на проблему економічного зростання. Її представники вважають за необхідне враховувати особливості історичного розвитку окремих країн, їх національно-культурні традиції, конкретні умови, у яких формуються господарські інститути й способи їх функціонування.

Так, Ф. Ліст наголошував на тому, що для економічно відсталої країни слід використовувати не сучасний досвід передових держав, а історію їх розвитку, коли стан їх економік був ближче до ситуації в даній країні.

М. Вебер вважав, що розвиток економічного життя народів і їх культури визначається загальними законами, але вони пробивають собі дорогу крізь національні особливості. Це положення дуже важливо для сучасного розуміння природи економічного зростання. Воно допомагає з'ясувати, чому країни с однаковими вихідними параметрами (кількість робочої сили, капіталоозброєність, рівень технології) мають різні траєкторії розвитку. Сьогодні до національних особливостей слід віднести культурне, соціальне та політичне середовище країни.

Початок ХХ ст. ознаменувався створенням моделей економічного зростання з метою пошуку оптимального співвідношення між факторами економічного зростання та умовами, що забезпечують бажані темпи і стабільність розвитку.

В кейнсіанській моделі важливим елементом теорії економічного зростання Дж. М. Кейнса є принцип мультиплікації, який характеризує вплив приросту інвестицій на приріст сукупного доходу. «Основний психологічний закон» Кейнса дає змогу зробити висновок про те, що чим багатшою є країна, тим більша частина отриманого національного доходу зберігається і менша – споживається. Тому в промислово розвинутих країнах величина мультиплікатора незначна і спостерігаються стійкі темпи

економічного зростання. Якщо ж країна бідна, то майже весь отриманий національний дохід буде споживатися, викликаючи сильний мультиплікативний ефект.

Модель визначення темпів зростання розробили представники неокейнсіанського напрямку Р. Харрод та Є. Домар. Модель Харрода-Домара відображає зв'язок між рівнем заощаджень, інвестиціями та економічним зростанням. Автори виходять з того, що у разі зростання продуктивності праці коефіцієнт капіталомісткості, тобто відношення капіталу до випуску продукції, суттєво не зміниться. У цьому випадку зростає і відношення капіталу до праці, і відношення виробленої продукції до трудових затрат. Отже, коефіцієнт «капітал-виробництво» залишається незмінним. Дана модель розкриває складні взаємозв'язки, здатні врівноважити змінні зростання не у відносно короткий термін, а в довгостроковому періоді. Модель покликана підказати, які умови необхідні для постійного, рівномірного зростання.

Подальший розвиток теорія економічного зростання отримала в працях представника неокласичної школи Р. Солоу. Його теорія дає змогу розкрити взаємозв'язок трьох джерел економічного зростання – інвестицій, робочої сили і технічного прогресу. Так, теорія показує, що норма заощаджень – ключовий фактор, який визначає рівень стійкості капіталоозброєності. Вища норма заощаджень забезпечує більший запас капіталу, тобто приріст інвестицій, а відповідно і вищий рівень виробництва. Збільшення населення в теорії Р. Солоу – теж одна з причин безперервного економічного зростання в умовах стійкого стану економіки. Проте якщо зростання населення не супроводжується збільшенням інвестицій, то це призводить до зменшення запасів капіталу на одного працівника. Таким чином, теорія пояснює, що країни з вищими темпами росту населення мають меншу капіталоозброєність, а відповідно – нижчі доходи. Третім джерелом економічного зростання інвестицій і збільшення чисельності працівників є технічний прогрес. Р. Солоу виокремлює технічний прогрес як єдину основу стійкого зростання добробуту і дає змогу знайти оптимальний варіант зростання, який забезпечує максимум споживання. Водночас технічний прогрес у теорії Р. Солоу розглядається як зовнішній (екзогенний) фактор

економічного зростання, а отже, не пояснює його. Це викликало необхідність розвитку моделі Солоу, а саме пошук чинників технічного прогресу.

Одна з основних моделей, яка пояснює процес економічного зростання в сучасних умовах, є теорія ендогенного науково-технічного прогресу П. Ромера. Згідно з нею, капітал – це вкладення у людський капітал, а саме накопичення знань. Незважаючи на те, що будь-який окремо взятий технологічний прорив може виявитись випадковим, у цілому технологія розвивається пропорційно вкладеним у неї ресурсам, що докорінно відрізняється від традиційного підходу Р. Солоу, де технологія є екзогенною. Ця теорія зростання розглядає НТП як наслідок економічного розвитку.

Ключовим фактором ендогенного зростання в теорії П. Ромера виступає змінна, яка називається «знання», або «інформація». Припускається, що інформація, яка знаходиться у винаходах та відкриттях, доступна всім і всі одночасно можуть нею користуватися. Накопичення знань стає головним чинником довгострокового технологічного розвитку. П. Ромер робить висновок, що темп економічного зростання знаходиться у прямій залежності від величини людського капіталу, сконцентрованого у сфері отримання нових знань. Це означає, що існування сфери наукових досліджень є необхідною умовою економічного зростання.

У післявоєнній літературі з економічного розвитку переважають чотири основних, іноді конкуруючих напрямки аналізу.

У 1950-ті - на початку 1960-х рр. багато теоретиків розглядали процес розвитку як серію послідовних стадій економічного зростання, через які повинна пройти будь-яка країна. Відповідно до такої теорії країнам Третього світу для того щоб повторити історичну еволюцію більш розвинених країн, було потрібно лише домогтися оптимальних рівнів і комбінації інвестицій, заощаджень та іноземної допомоги.

Лінійні стадії зростання в 70-і рр. поступилися місцем теорії структурних перетворень акцентує увагу на механізмі перетворення переважно аграрної економіки країн третього світу в господарство з більш розвинутою галузевою структурою і більш високим рівнем урбанізації.

У 80-і рр. переважав четвертий підхід - неокласична контрреволюція в економічній думці, в якій упор робився на позитивну роль вільних ринків, відкритість економіки і приватизацію неефективних збиткових державних підприємств. На відміну від теорії залежності невдачі розвитку не зв'язувалися з експлуататорської сутністю деяких зовнішніх або внутрішніх сил. Причиною невдач вважалося занадто велике державне втручання в економіку.

Нарешті, в кінці 1980-х - початку 1990-х рр. ряд економістів - неокласиків і інституціоналістів стали створювати так звану нову теорію зростання, яку ми можемо вважати п'ятим основним підходом. Її автори постаралися пояснити, чому ряд країн розвивається успішно, а інші деградують, а також чому навіть в неокласичному світі вільних ринків держава може зіграти важливу роль в процесі розвитку.

Аналіз розвитку теорії економічного зростання показав, що основною рисою традиційних і сучасних теорій є визначення факторів та джерел економічного зростання, регулювання яких дає змогу здійснювати розширене відтворення. Правильне визначення факторів економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи має сприяти розробці політики, спрямованої на активізацію економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Адміністративно-командна система СРСР, сконструйована на основі ідеї централізованого управління, була приречена з самого початку, оскільки в принципі не могла являти собою здоровий організм. Вона породила численні диспропорції, структурні перекося, відірваність цін від їх реального економічного змісту. Ігнорувалися ринкові механізми, штучно утримувався низький курс долара по відношенню до рубля. Головним пороком був планово-розподільний механізм, що виключає будь-які спроби появи здорового конкурентного середовища. Однак слід визнати, що організація виробництва з планово-директивним механізмом управління на певному історичному етапі здавалася цілком життєздатною. Так, не можна заперечувати, що вона допомогла повною і швидкої мобілізації матеріальних і трудових ресурсів і технічно забезпечила виконання головних за дач свого часу. Вона

дала прогресивні зрушення при індустріалізації радянської економіки, забезпечила позитивні результати під час війни і на етапі відновлення народного господарства.

Розглянуті аспекти економічного стану України потребують подальшого вдосконалення, ефективного планування та контролю з боку державних органів управління. В Україні після тривалого спаду виробництва необхідно підготувати матеріальну базу для інтенсивного економічного зростання і підвищення його показників.

За роки незалежності Україна пройшла довгий шлях - від темпів зростання обсягів реального ВВП у 1994 році -23% до +12% у 2004 році. Тобто країні вдалось лише за 10 років подолати глибокий економічний спад і досягти одних з найбільших темпів зростання реального ВВП у світовій практиці. Але рекордне значення, досягнуте у 2004 році, так і не вдалося повторити в подальшому.

За роки незалежності економіка спонтанно змінювала свою структуру на користь сировинних галузей, первинного виробництва напівпродуктів і переробки матеріалів. Ці галузі поглинали більшу частину інвестицій, оскільки, наприклад, продукція металургії або сільського господарства (зокрема, зерно) мала високу ліквідність на зовнішніх ринках. Так поступово для України сформувалося своє власне «сировинне прокляття».

На жаль, сьогодні Україна продовжує відігравати у світовій економіці роль експортера сировини та імпортера споживчих, інвестиційних товарів і послуг. Ця модель економічного розвитку ("сировинна") не може забезпечити стійких темпів економічного зростання, оскільки має ряд негативних наслідків для національної економіки: економічна нестабільність, виснаження природних ресурсів, повільний НТП. Сильна сировинна залежність української економіки обумовлює низьку якість зростання і породжує обмеження на шляху до сталого розвитку. Це і слабка інвестиційна активність, і відсутність реального прогресу в становленні інноваційних секторів, примітивізація промисловості та її низька конкурентоспроможність, демографічна криза і гострі проблеми в розвитку соціальної сфери.

Основною причиною недостатнього зростання і споживання, і накопичення, повільних темпів подолання бідності і підвищення добробуту населення є порівняно низька ефективність економіки.

До основних напрямів формування стратегії економічного зростання належить:

- радикальні інституційні зміни, серед яких особливе місце належить відносинам власності, диверсифікації форм її реалізації;

- перебудова організаційної структури виробництва з урахуванням пріоритетності наукомістких і високотехнологічних галузей економіки, що дозволить Україні ввійти у світовий економічний простір з високим науково-технічним потенціалом.

Список використаних джерел

1. Бакланова Е. Г. Советская история: между планом и рынком / Е.Г. Бакланова, Т.Х. Коломейчук. - Одесса: Астропринт, 2013. - 76 с.
2. Барщевський Є. Кейнсіанська парадигма макроекономічного розвитку держави на прикладі подолання рівня безробіття в Німеччині в 1933–1939 рр. / Є. Барщевський // Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць. – 2010. - №1 (66). - с.178-189.
3. Венгер В.В. Еволюція поглядів на теорію економічного зростання / В.В. Венгер // Економіка і суспільство. – 2016. – №2 – с. 3-9.
4. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць ; НАН України ; Ін-текон. Та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
5. Гільдебранд Б. Політична економія сучасного і майбутнього. – СПб., 1860.
6. Гретченко А.А. Развитие методологии и совершенствование механизмов формирования национальной инновационной системы. Дис.д.э.н.по спец.:08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (управление инновациями). - Москва, 2014. - 351 с. [Электронный ресурс], доступный с <http://www.twirpx.com/file/1589911>
7. Економічна теорія Дж.С. Мілля // Економічний портал EcoUniver. Режим доступу: <http://ecouniver.com/economik-rasdel/istekuz/109-yekonomicheskaya-teoriya-dzhs-millya.html>
8. Зверяков М. І. Про зміну моделі економічного розвитку «Економіка України». —2015. — 6 (643) С. 41 -49.
9. Кантильон Р. Есе про природу торгівлі в загальному плані / Р. Кантильон // Світова економічна думка. Крізь призму століть: в 5 т. - М.: Думка, 2004-2005.
10. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей. – М.: Ексмо, 2007. – 153 с.

11. Костакова Т.А. В. Петті – попередник класичної школи в Англії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.be5.biz/istoriia/petty.html>
12. Крючкова, І. В. Динамізм економічного зростання в Україні: чинники та перспективи [Текст] / І. В. Крючкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України».- Суми, 2008. - Т. 5. - С. 47-55.
13. Лебедева В.К. Адам Сміт: наука та життя / В.К. Лебедева // Проблеми економіки та політичної економії. – 2016. – № 2 – с. 5-12.
14. Лукас Р.Е. Чому капітал не перетікає з багатих країн в бідні? // American Economic Review, 1990. - № 2. - С. 92-96.
15. Ляхно М.І. НТП як фактор впливу на економічне зростання [Текст] / М.І. Ляхно // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - № 4(131). - С.70-74.
16. Макуха С. М. Пріоритети економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4504/1/.pdf>
17. Мальтус Т. Досвід про закон народонаселення / Т. Мальтус // Антологія економічної класики: в 2 т. Т.2. – М.: Еконов, 1993.
18. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/366/>
19. Нурієв Р. Теорія розвитку: кейнсіанські моделі становлення ринкової економіки / Р. Нурієв // Питання економіки. - 2000. - № 4. - С. 137-156.
20. Оголь Д. Економічне зростання: сутність, якість і стійкість / Д. Оголь // Актуальні проблеми економіки. - 2015. – № 2(164). - С. 67-72.
21. Онишко С. Оцінка якості зростання економіки України // Проблеми науки. - 2007. -№ 5. - с. 5-11.
22. Попович З. Економічне зростання і перспективи інноваційного розвитку // Економіка України. - 2006. - № 12. - С. 41-48

23. Петті В. Трактат про податки і збори. Verdun sapienti – слово мудрим. Різне про гроші. – М.: «Ось-89», 1997. – 112 с.
24. Ромер П. Ендогенні технологічні зміни // Журнал політичної економії. - 1990. - № 98. - с. 1187-1211.
25. Ромер П. Збільшення віддачі і довготривалого зростання // Журнал політичної економії. 1986. - Т. 94 - с. 1002-1037.
26. Сацик В.І. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення [Електронний ресурс] / В.І. Сацик // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/>
27. Сімків Л. Є. Якісне економічне зростання в Україні, його оцінка та шляхи забезпечення / Л. Є. Сімків // Інноваційна економіка. - 2014. - № 2. - С. 21-25
28. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів: в 2 т. / А. Сміт. – М.; Л.: Соцекгіз, 1935.
29. Солоу Р. Внесок в теорію економічного зростання // Квартальний журнал економіки. - 1956. - № 70. - с. 65-94.
30. Тарасевич В. Г. До проблем економічного зростання в Україні / В. Г. Тарасевич // Економіка України. – 2011. – №8. – С.11-18.
31. Тодаро М. Підручник для економічних вузів: Пер. з англ. - М .: Екон. Фак.МГУ, ЮНИТИ, 1997. - 667 с
32. Федулова Л. Оцінка рівня інноваційно-технологічного розвитку регіонів [Електронний ресурс]/ Л. Федулова. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/monitor/oktober08/18.htm>
33. Хайнберг Р. Конец роста / пер. с англ. Н. Некрасовой. – М.: Книжный Клуб Книговек, 2013 г. – 384 с.
34. Червяков І. Економічний розвиток, економічне зростання і фактори, які стримують економічне зростання України [Текст] / І. М. Червяков // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 6. – С. 99-102.
35. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. — М., 1982.